

Отримано: 5 червня 2026 р.

Прорецензовано: 16 червня 2026 р.

Прийнято до друку: 22 червня 2026 р.

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-1136-7039>

Email: 7400284@stud.kai.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9438-1056>

Email: tetiana.krylova@npp.kai.edu.ua

DOI: [http://doi.org/10.25264/2519-2558-2026-30\(98\)-144-146](http://doi.org/10.25264/2519-2558-2026-30(98)-144-146)

Смиченко Н. Є., Крилова Т. В. Психолінгвістичний аналіз експресивності персонажного мовлення в романі Дж. Мартіна «Гра престолів»: перекладознавчий аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2026. Вип. 30(98). С. 144–146.

УДК: 811.111'255.4:82-31

Смиченко Назар Євгенович,
студент V курсу, спеціальність 035 «Філологія»,
Національний університет «Київський авіаційний інститут»
Крилова Тетяна Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу,
Національний університет «Київський авіаційний інститут»

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКСПРЕСИВНОСТІ ПЕРСОНАЖНОГО МОВЛЕННЯ В РОМАНІ ДЖ. МАРТІНА «ГРА ПРЕСТОЛІВ»: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

У статті досліджується психолінгвістичний аспект вираження експресивності в мовленні персонажів роману Джорджа Р. Р. Мартіна «Гра престолів» та особливості її відтворення в українському перекладі Наталії Тисовської. Дослідження проведено на вибірці з матеріалу реплік чотирьох ключових персонажів. З позицій психолінгвістичного аналізу відмічається, що різним етносам, незалежно від мови, притаманні однакова логіка викладу, мисленнєві форми і процеси, характерні для людської природи загалом, водночас, психолінгвістичний інструментарій обох мов може суттєво відрізнятися. Відмічаються такі відмінності у психолінгвістичних засобах як фіксований тип мислення характерний для англійської мови в силу фіксованого порядку слів в реченні і гнучкий тип мислення для української мови, що має вільний порядок слів, різниця в конотативному забарвленні експресивної лексики, тяжіння англійської мови до аналітизму та контекстуальності зумовленості і синтетичності української мови, що дає змогу виражати експресивність без додаткових слів. Виявлено домінуючі лексичні, стилістичні та прагматичні засоби вираження експресивності в персонажному мовленні роману: сарказм і удавана ввічливість (*mock politeness*), іронічна інверсія та риторичний тиск, самоіронія та стримана інвектива, категорична модальна лексика та риторичне питання. В ході контрастивного перекладознавчого аналізу встановлено, що прагматична еквівалентність реплік здебільшого зберігається завдяки застосуванню функціонального еквівалента, модуляції та стилістичної компенсації, проте в окремих випадках фіксується часткова нейтралізація або компенсація. Відмічається, що основні труднощі полягають у виборі відповідного рівня експресивності в перекладі, збереженні характеру персонажа, уникненні надмірної нейтралізації або, навпаки, надмірної експресивності. Зроблено висновок, що ефективність перекладу експресивного персонажного мовлення залежить від здатності перекладача обрати оптимальну комбінацію трансформацій, яка забезпечує баланс між збереженням культурної специфіки оригіналу та створенням тексту, доступного та привабливого для української аудиторії.

Ключові слова: психолінгвістика, експресивність, персонажне мовлення, психолінгвістичні засоби, іронія, сарказм, самоіронія, художній переклад, прагматична еквівалентність.

Nazar Smychenko,
4th-year student, Specialty 035 "Philology",
National University "Kyiv Aviation Institute"
Tetiana Krylova,
Ph.D., Associate Professor of the Department of English Philology and Translation,
National University "Kyiv Aviation Institute"

PSYCHOLINGUISTIC ANALYSIS OF EXPRESSIVENESS OF CHARACTER SPEECH IN G. R. R. MARTIN'S NOVEL "A GAME OF THRONES": TRANSLATION STUDIES ASPECT

The article examines the psycholinguistic aspect of expressiveness in the speech of the characters of George R. R. Martin's novel "Game of Thrones" and the ways of its reproduction in the Ukrainian translation by Natalia Tysovska. The research is based on the study of expressive speech of the key characters of the novel. From the standpoint of psycholinguistic analysis, it is noted that different ethnic groups, regardless of language, have the same logic of presentation, thought forms and mental processes typical of human nature in general, whereas the psycholinguistic tools of both languages can differ significantly. These differences involve: a fixed type of thinking characteristic of the English language due to the fixed order of words in a sentence and a flexible type of thinking for the Ukrainian language, which has a free word order; a difference in the connotative coloring of expressive vocabulary; the tendency of the English language to analyticity and contextual conditioning, and the synthetic nature of the Ukrainian language, which allows for expressiveness to be conveyed without additional context. The study reveals dominant lexical, stylistic and pragmatic expressive means the characters of the novel employ in their speech: sarcasm and mock politeness, ironic inversion and rhetorical pressure, self-irony and restrained invective, categorical modal vocabulary and rhetorical question. In the course of the translation analysis, the research states the pragmatic equivalence between the expressive means in source language and target language due to the use of functional equivalent, modulation and stylistic compensation, however, in some cases, partial neutralization or compensation is recorded. It is noted that the main challenges of translating expressive speech lie in selecting the appropriate level of expressiveness in translation, preserving the character's personal qualities, and avoiding either excessive neutralization or, conversely, excessive expressiveness. It is concluded that the effectiveness of translating expressive language of the characters depends on the translator's ability to choose the optimal combination of transformations, which ensures a balance between preserving the cultural specificity of the original and creating a text that is accessible and appealing to the Ukrainian audience.

Keywords: psycholinguistics, expressiveness, character speech, psycholinguistic means, irony, sarcasm, self-irony, literary translation, pragmatic equivalence.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку лінгвістики пов'язаний із створенням нових дослідницьких методик. Так, під час пошуку нових орієнтирів у перекладознавстві нині дедалі частіше дослідники звертають увагу на ідеї психолінгвістики, котру визначають як науку, що вивчає мовленнєві механізми людини, відношення між системою мови і мовною здатністю. Значна кількість досліджень свідчить, що можливі відмінності між когнітивними процесами автора ВТ (вихідного тексту) і його перекладачів зумовлені різницею в культурі й відбиваються в мові. Психолінгвістичний погляд на адекватність художнього перекладу передбачає комплексне відтворення не тільки смислу, а й експресивного забарвлення тексту-оригіналу. Тому адекватним оригінальному є той текст, що зберігає смисл тексту оригіналу цільовою мовою за умови максимальної збереженості змісту тексту поряд із його конотативно-експресивними якостями. Найбільш актуальним для перекладацького аналізу видається експресивність персонажного мовлення – це здатність діалогів та монологів літературного героя передавати його емоції, психологічний стан і суб'єктивне ставлення до предмета мовлення. Це головний інструмент, який перетворює героїв роману на живих особистостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відтворення експресивності, зокрема в художньому тексті, є предметом уваги багатьох науковців. Вчені підкреслюють, що ця категорія розташована на перетині прагматики, конотації, стилістики і пов'язана з поняттями оцінки, образності, національної специфіки та модальності. Учені по-різному трактують поняття експресії, експресивності та експресивної лексики, що свідчить про складність цих явищ. Такі науковці як Н. Бойко, І. Волянюк, Н. Дашенко, М. Ідзьо, В. Льченко, Т. Коваленко, Н. Ковальська, Н. Лютянська, М. Мілова, Н. Прокопенко та інші зосереджуються на аналізі лексичних і синтаксичних засобів, які підсилюють експресивність висловлювання. Категорія експресивності в українському та зарубіжному мовознавстві розглядається як психолінгвістична, соціолінгвістична або суто лінгвістична сутність.

Отже, розуміння експресії як явища з додатковим співзначенням входить до конотативного спектру мовних узагальнень і природно розглядається у стилістичних особливостях мовних систем. З перекладознавчого погляду відтворення цих засобів є завданням прагматичної еквівалентності. Таким чином, постає наукова проблема визначення найбільш ефективного набору перекладацьких трансформацій та стратегій, що забезпечують оптимальний баланс між збереженням автентичності персонажного мовлення та її успішною культурною адаптацією для української аудиторії в перекладі.

Мета статті 3 позицій психолінгвістичного аналізу виявити домінантні засоби вираження експресивності в мовленні ключових персонажів роману та проаналізувати їх перекладознавчий вимір через контрастивне зіставлення оригінальних реплік з їх українськими відповідниками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологічний напрям, що розвивався в руслі антропоцентричних тенденцій в мовознавстві, виробив кардинально новий погляд на мову, об'єктивувавши в мовознавстві чуттєві параметри мислення людини.

К. Й. Баюн визначає основну функцію експресивності як «посилення дії на інтелектуальну, емоційну і вольову сфери особи реципієнта», розмежовуючи психологічні, екстралінгвальні та лінгвальні закономірності її реалізації [3, с. 232]. Дослідниця наголошує на прагматичній природі категорії: експресивність «націлена емоційно впливати на учасника комунікації» і «виступає засобом вираження суб'єктивної модальності, емоційної реакції на ситуацію» [3, с. 233]. В. П. Олексенко розвиває цей підхід, розглядаючи слово як психолінгвістичний тригер, що «активізує асоціативне мислення та емоційні реакції адресата» [4, с. 127]. Основними функціями експресивності можна вважати характерологічну, яка розкриває соціальний статус, вік, професію чи темперамент героя (наприклад, сленг, діалектизми), емоційну, яка передає почуття персонажа, та впливову, яка демонструє ставлення героя до інших персонажів або ситуації.

Експресивність досліджується з семантичного, синтаксичного та лінгвістичного ракурсів. На лексичному рівні А. Кіщенко та Л. Стрій встановлюють, що в персонажному мовленні стилістично марковані одиниці «вказують на відповідний соціальний статус мовця» та виражають категорію експресивності [5, с. 47]. Дослідниці розмежовують інгерентну експресивність – притаманну лексичній одиниці в системі мови та адгерентну, що виникає лише в конкретному контексті [5, с. 43–44]. Це розмежування є ключовим для нашого аналізу: іронія, сарказм і самоіронія реалізуються як адгерентна експресивність, тоді як вульгаризми є носіями інгерентної.

Дж. Калпепер говорить про сарказм у призмі удаваної ввічливості «mock politeness» – виконання мовленнєвого акту через форми ввічливості, що є очевидно нещирими, де ключовою є стратегічна природа засобу: він є свідомим вибором мовця і повторюваним маркером комунікативного образу персонажа [6, с. 356]. Самоіронія як суміжний засіб реалізується через свідоме вживання стигматизованих лексем щодо себе і виконує функцію психологічного захисту [5, с. 47]. На синтаксичному рівні риторичне питання та категорична модальна лексика спрямовують вплив на вольову сферу адресата.

Передача експресивних елементів і компонентів, що становлять загальний стиль мовлення персонажів художнього твору, є першочерговим завданням перекладача. З перекладознавчого погляду відтворення цих засобів є завданням прагматичної еквівалентності: М. Бейкер наголошує, що перекладач має відтворити не буквальный, а імпліцитний зміст висловлювання [7, с. 6]

Наприклад Сер Алісер Торн пропонує Тіріону «пожартувати зі сталлю в руці»:

Why, I have steel in my hand, Ser Alliser, although it appears to be a crab fork. Shall we duel? [1, с. 169]. У мене й так криця в руці, хай це й просто виделка до крабів. Почнімо дуель? [2, с. 143].

Адгерентна експресивність виражена через конкретизацію порівняння *криця в руці* до побутового значення використаного в загрозливо-іронічному контексті: нейтральна лексема *crab fork* / «виделка до крабів» набуває іронічного навантаження через контраст між денотатом (столовий прилад) і контекстом (бойова ситуація). Тіріон формально виявляє розуміння прямої погрози, але за небажанням посилювати конфлікт та потреби в збереженні особистої честі він вдається до прийому «відсіч без крові», або класична іронізація в поєднанні з удаваною ввічливістю. Перекладацька стратегія: функціональний еквівалент *crab fork* – *виделка до крабів* відтворює побутову конкретизацію без втрат. Риторичне питання: *Shall we duel?* – *Почнімо дуель* трансформоване у стверджувальну форму, що дещо підсилює зухвалість репліки. Прагматична еквівалентність збережена повністю.

Наступний приклад ілюструє випадок самоіронічної інверсії через самостигматизацію Тіріон знайомиться з Джоном і відразу називає його байстрюком:

Sorry. Dwarfs don't have to be tactful. Generations of capering fools in motley have won me the right to dress badly and say any damn thing that comes into my head. You are the bastard, though [1, с. 47]. *Вибач. Карликам необов'язково виявляти тактовність. Цілі покоління блазнів-жартунів у строкатому вбранні вибороли для мене право вдягатися як заманеться й бовкати все, що спаде на думку. А ти ж і справді байстрюк*. [2, с. 639].

Тіріон привласнює ярлик *capering fool in motley*, що є втіленням традиційного образу блазня і таким чином робить власну зухвалість виправданою. Це адгерентна експресивність: нейтральний іменник набуває самоіронічного навантаження через контекст самовизначення. Фінальне *«You are the bastard, though»* є ударним, все ж Тіріон особистість з комплексом неповноцінності, тому закінчивши зі самоіронією, він прямо констатує факт статусу співрозмовника, бажаючи вирівняти баланс вагів зачепленої власної вразливості атакуючи адресата в те ж місце. Перекладацька стратегія: словосполучення *capering fools in motley* – *блазні-жартуни у строкатому вбранні* повністю відтворює і зберігає образ; словосполучення *say any damn thing* – *бовкати все* відтворює знижений регістр. Частки “ж” і “справді” в перекладі репліки підсилюють іронічну категоричність, що є вдалою стилістичною компенсацією. Прагматична еквівалентність збережена.

Наступний приклад ілюструє вдавання головного героя до іронії з проявом абсурду з метою парирования зневажливо-кепкувального ставлення Алісера Торна до Джона:

I'll take that wager, Ser Alliser. I'd love to see Ghost juggle. [1, с. 157].

Я згоден на парі, пане Алісере. Хотів би я побачити, як Привид жонглює. [2, с. 128].

Джон перехоплює зневажливу гіперболу Торна і дослівно погоджується з її абсурдністю. Дієслово *juggle* / *жонглювати* є адгерентно-експресивним: нейтральна лексема набуває іронічного навантаження свідомо використавши жарт опонента проти нього самого в своїй інтерпретації. Психологічна функція захист через комізм без втрати гідності: Джон не заперечує образу, а перетворює її на жарт.

Перекладацька стратегія. *I'll take that wager* – *Я згоден на парі* зберігає іронічну готовність побитись об заклад зі старшим за званням для відстоювання своїх кордонів. *I'd love to see Ghost juggle* – *Хотів би я побачити, як Привид жонглює* – умовний спосіб, посилений вільним порядком слів в українському перекладі відтворений точно. Прагматична еквівалентність збережена повністю.

Висновки. Отже, основні виклики перекладу експресивної мови персонажів художнього твору полягають у виборі відповідного рівня експресивності, збереженні характеру персонажа, уникненні надмірної нейтралізації або, навпаки, надмірної експресивності. Іноді нейтральний відповідник не передає емоційну оцінку важливості діалогів драматичного тексту, чим зменшує функціонально-прагматичний ефект ПТ на реципієнта. При цьому важливим є визначення ролі, яку відіграє експресивне забарвлення одиниць ВТ та як впливає збереження експресивності на досягнення адекватності перекладу. Невдача в цьому означає не лише стилістичну втрату, а й спотворення психологічного образу персонажа в читацькому сприйнятті. Таким чином, постає наукова проблема визначення найбільш ефективного набору перекладацьких трансформацій та стратегій, що забезпечують оптимальний баланс між збереженням автентичності експресивних висловлювань та їхньою успішною культурною адаптацією для української аудиторії. Завдання перекладача – створити еквівалентну емоційну реакцію в українського глядача, навіть якщо для цього потрібно відступити від буквального змісту. Найефективнішими трансформаціями у таких випадках є описовий переклад, адаптація та компенсація, які дозволяють передати мовленеву експресію, зберігаючи національний колорит української мови.

Література:

1. Martin G. R. R. A Game of Thrones. New York: Bantam Books, 1996. 694 p.
2. Мартін Дж. Р. Р. Гра престолів / пер. з англ. Н. Тисовської. Київ: КМ-Букс, 2022. 864 с.
3. Байун К. Й. Експресивність як мовна та мовленнєва категорія. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2015. № 2 (80). С. 232–236.
4. Олексенко В. П. Слово як тригер: експресивність у формуванні емоційного досвіду адресата. Лінгвістичні дослідження. 2026. Вип. 64. С. 127–144. DOI: 10.34142/23127546.2026.64.10
5. Кіщенко А., Стрій Л. Лексичні засоби вираження категорії експресивності в сучасній українській прозі. Вісник Одеського національного університету. Філологія. 2022. Т. 27, вип. 2 (26). С. 42–53. DOI: 10.18524/2307-8332.2022.2(26).274981
6. Culpeper J. Towards an anatomy of impoliteness. *Journal of Pragmatics*. 1996. Vol. 25, № 3. P. 349–367. DOI: 10.1016/0378-2166(95)00014-3
7. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. 2nd ed. London : Routledge, 2011. 336 p.

References:

1. Martin G. R. R. A Game of Thrones. New York: Bantam Books, 1996. 694 p.
2. Martin G. R. R. A Game of Thrones / translation from Eng. by N. Tysovska. Kyiv: KM-Books, 2022. 864 p.
3. Baiun K. Y. Ekspresyvnist yak movna ta movlennieva katehoriia. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. 2015. № 2 (80). С. 232–236.
4. Oleksenko V. P. Slovo yak tryher: ekspresyvnist u formuvanni emotsiinoho dosvidu adresata. Lnhvistychni doslidzhennia. 2026. Vyp. 64. S. 127–144. DOI: 10.34142/23127546.2026.64.10
5. Kishchenko A., Strii L. Leksychni zasoby vyrazhennia katehorii ekspresyvnosti v suchasni ukrainskii prozi. Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Filolohiia. 2022. T. 27, vyp. 2 (26). С. 42–53. DOI: 10.18524/2307-8332.2022.2(26).274981
6. Culpeper J. Towards an anatomy of impoliteness. *Journal of Pragmatics*. 1996. Vol. 25, № 3. P. 349–367. DOI: 10.1016/0378-2166(95)00014-3
7. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. 2nd ed. London : Routledge, 2011. 336 p.